

DIER EN MENS

Het verstoorde evenwicht.

De oude Heer CUVIER heeft in het begin van de vorige eeuw gezegd dat het leven op aarde te verdelen is in grote perioden van rustige ontwikkeling, afgewisseld met grote catastrophen (hij noemde het kataklysmen) waarin elk leven te gronde ging.

Tegenwoordig wordt dit alles niet meer zo absoluut gezien, maar toch weten we dat er in sommige tijden plaatselijke catastrophen plaats vonden: geweldige lava-uitstromingen, het optreden van ijsvelden die grote delen van de wereld bedekten etc. Al deze catastrophen vernietigden de plaatselijke planten- en dierenwereld en in de aangrenzende gebieden was de invloed vaak nog zó sterk, dat daar grote veranderingen optraden. Van een catastrofe echter die de gehele wereld ingrijpend beïnvloedde is nooit sprake geweest tot de komst van de mens.

Het klinkt niet erg vriendelijk, maar als een catastrofe een gebeurtenis is, die voor zeer vele levende wezens dodelijk en voor de meeste anderen een voortdurende bedreiging is, dan is voor de planten en dieren van de gehele wereld de komst van de mens een catastrofe geweest, groter dan b.v. de ijstijden.

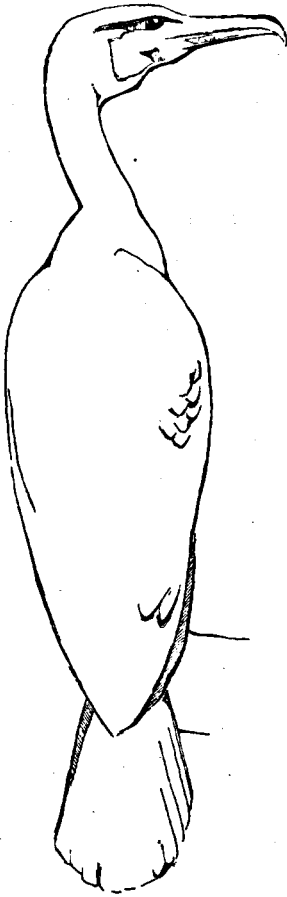
In het begin was dat nog niet zo duidelijk. De eerste mensen leefden waarschijnlijk van vruchten, knollen, paddestoelen, slakken, insectenlarven, vogels en aas. Maar de menselijke geest stelde hen in staat wapens te bedenken om groter, sneller wild buit te maken.

In verschillende tijden zijn er volken geweest, die geheel van de jacht en visvangst afhankelijk waren. Tot de komst der blanken waren de Indianen grotendeels afhankelijk van de jacht op bison en ander groot wild; nu nog leven de Eskimo's bijna uitsluitend van de jacht op robben en walvissen. Het bestaan van Lappen en andere Noord-Siberische volken is geheel afhankelijk van de halfwilde kudden rendieren.

Dit is het laatste stadium waarin de mens nog leeft als een schakel in het natuurlijk evenwicht. Wanneer te veel dieren werden gedood, was er in de toekomst minder buit te bemachtigen en de daarop volgende honger en dood herstelden het evenwicht weer. Toch werden waarschijnlijk in die tijd al sommige diersoorten uitgeroeid of althans sterk in aantal verminderd. Het is natuurlijk moeilijk om preciese opgaven te krijgen, maar wel heeft men b.v. bij opgravingen van een nederzetting uit het Stenen Tijdperk bij Predmost in Moravië de resten gevonden van honderdduizend mammoeths die in valkuilen gevangen en dan met stenen van meer dan honderd pond werden afgemaakt. Volgens sommige geleerden zou het reuzenhert — waarvan wij een prachtig compleet skelet kunnen laten zien — ook in die tijd zijn uitgeroeid.

De ontwikkeling van de cultuur gaf de mens huisdieren en akkers als veiliger, beter te beheersen voedselbronnen. De rem op het uitroeien

van dieren werd zo opgeheven, steeds betere vangtechnieken en bovendien het idee, dat niet-nuttige dieren schadelijk moeten zijn, deden de rest om het evenwicht te verstoren. De dierenwereld zelf levert hulpmiddelen aan de mens om andere dieren te jagen en te bestrijden. De meeste behoeven niet eens door kweken omgevormd te worden: jachtluipaard, aalscholver en jachtvalken zijn wilde vormen, die alleen door dressuur geschikt worden gemaakt.

Niet alleen direct deed de mens hele soorten van de aarde verdwijnen. Misschien is het zelfs zo, dat er indirect veel meer vernietigd is. Een van de belangrijkste ingrepen in de natuur, die zich bijna ook tegen de mens had gekeerd, is de ontbossing. Over de gehele wereld worden bossen omgehakt. In primitieve streken omdat de landbouwgronden, na enige keren bebouwd te zijn geweest, uitgeput raken. In beschaafder streken omdat hout onontbeerlijk is voor een menigte industrieën, in de allereerste plaats voor de papierindustrie. In enkele tientallen jaren soms werden uitgestrekte bosgebieden geroid. Regen spoelde de humus mee naar de rivieren, wind kreeg vat op de daaronder liggende steriele bodem. In stofwolken en slijkrijvieren verdwenen prachtige vruchtbare streken. Vooral in Amerika is men dit grote kwaad op grootse wijze tegemoet getreden. Phantastische projecten — dammen en dijken om de slijkrijvieren in toom te krijgen, herbebossingen om de grond weer vast te leggen — werden uitgevoerd en, zoals men op enkele foto's kan zien, met veelbelovend resultaat. Veelbelovend voor ons dan altijd, want van de oorspronkelijke planten- en dierenwereld is practisch niets meer over.

Ook op andere manier werd het evenwicht verstoord. Ten eerste door de oude zeevaarders, die op hun langdurige tochten vaak dezelfde eilanden aandeden en op de gedachte kwamen, dat het wel goed voor de gezondheid (tegen scheurbuik o.a.) zou zijn als ze op die eilanden geregeld vers vlees zouden kunnen betrekken. Nu was er op de meeste eilanden oorspronkelijk wel enig „vers vlees”, maar dat was al spoedig opgesoupeerd. Dodo, Solitaire, Reuzenlandschildpadden, dieren die op hun eilanden geen vijanden hadden gekend en daardoor in de loop der evolutie steeds weerlozer hadden kunnen worden, werden vlot opgeruimd.

Daarna voerde men op de meeste eilanden geiten en soms varkens in. U herinnert zich misschien nog de geiten van het eiland van Robinson Crusoe, welnu, dat waren ook afstammelingen van uitgezette, tamme geiten. Het kwaad van de geiten bestaat hierin, dat ze alles kaal grazen en vertrappen met hun spitse hoefjes. Sommige dieren, vooral kleinere, insecten, slakken zijn zeer sterk gebonden aan bepaalde planten; verdwijnen de planten, dan verdwijnen ook de daarvan direct afhankelijke dieren. Vele, zelfs zeer geïsoleerde eilanden bezitten hedentendage geen typische dierenwereld meer, maar een cosmopolitisch immigranten-allegaartje.

Er is nog een ander ingrijpen van de mens dat hiertoe meegewerkt heeft. Onvoldoende kennis van de levenswijze van dieren is de reden geweest dat men soms roofdieren is gaan uitzetten om allerlei schadelijk gebroed te verdelgen. In principe is dat natuurlijk een aardige gedachte, maar in geval van succes, als het ongedierte werd uitgerooid, was het roofdier daarna aangewezen op andere middelen van bestaan; pluimvee bleek dan vaak een makkelijke prooi. De schade op deze manier toegebracht, bedroeg vaak honderde malen het bedrag, dat de eerste lastposten veroorzaakten. Overigens mag hier niet verzwegen worden, dat het middel der biologische bestrijding — dus door gebruik te maken van een massaal uitgezette natuurlijke vijand — heel goede resultaten kan opleveren in gevallen waar men zowel prooi als bestrijder goed onderzocht heeft, b.v. bij insectenplagen.

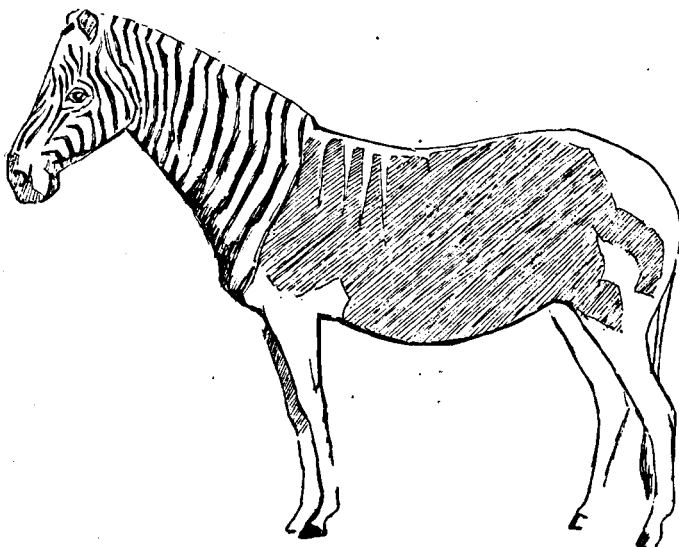
Een ander gevolg van te weinig kennis is dat men dieren doodt, die schadelijk worden geacht. Moderne onderzoekingen tonen aan dat het — althans bij roofdieren — niet altijd even vlot te zeggen is of de schade groter is dan het nut, omdat men dan tenslotte ook moet nagaan of de verschillende prooidieren schadelijk, nuttig of onbelangrijk zijn. Voor vele jachtopzieners is het nog steeds zó, dat roofdieren, roofvogels en uilen schadelijk zijn, die mogen zonder pardon geschoten worden. De wet ziet het de laatste jaren al wat anders, maar veel vooroordeel zal nog overwonnen moeten worden. In de braakballen van Europese uilen vindt men zeer veel resten van muizen, spitsmuizen (die natuurlijk weer nuttig zijn omdat zij insecten eten, maar wie zal dat afwegen), zangvogels (en dat kunnen dan nog schadelijke mussen zijn) en insecten.

Van de zoogdieren kan men zo al een kleine honderd soorten noemen die voornamelijk door menselijke invloed verdwenen zijn. Het getal der uitstervende is veel groter. Een klassiek voorbeeld is de Wisent, de Europese Bison, die nog maar in enkele tientallen exemplaren het kostbaar bezit vormt van dierentuinen o.a. van ARTIS. Van kostbaar bezit gesproken: dit geldt zeker voor de Quagga, de door Zuid-Afrikaners uitgerooid zebra, die voor de helft op een ezel leek. Men zei, dat zijn huid zo goed was voor het maken van meelzakken.

Het is dus wel een triest hoofdstuk, dit „Verstoorde Evenwicht”. Maar in de grond van de zaak voldoet de mens hier aan een oude natuurwet, dat de sterkste wint. Elke opkomende diersoort is de oorzaak van de ondergang van vele andere.

Men kan nu wel zeggen: als men beter geweten had, als men tijdig voorzorgen genomen had etc., maar dat zijn tenslotte niets anders dan constateringén dát men niet beter wist, dát men niet etc. Ook een dier

neemt geen voorzorgen, interesseert zich vaak niet voor het bestaan van soortgenoten, laat staan voor dat van andere soorten. Het minder primitieve van de mens bestaat hierin, dat hij op een gegeven oogenblik wél beter gaat weten en er soms zelfs naar handelt.

Een Nieuw Evenwicht ?

Eigenlijk bestaat er in de natuur geen statisch evenwicht, in de dode noch in de levende. Er is altijd geweest een verandering, een opkomst van sommige groepen dieren, de ondergang van andere. Maar die verandering was meestal geleidelijk en alleen van tijd tot tijd waren er grote sprongen, catastrophaal dus voor de tot ondergang gedoemden, maar een begin van een weidse toekomst voor de opkomenden.

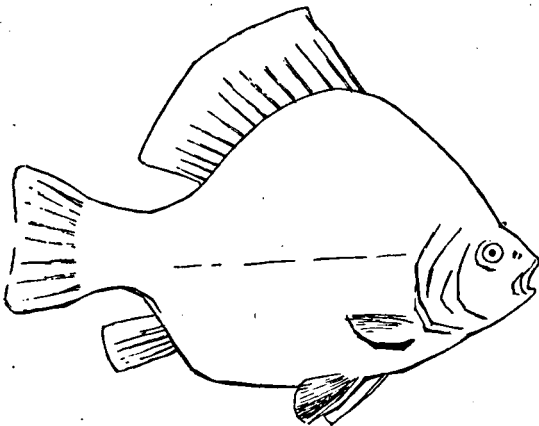
In de eerste zaal hebben wij U de zwarte zijde van de menselijke invloed op de dierenwereld laten zien. In de volgende zaal willen wij iets tonen van wat zich kon handhaven, aanpassen en soms zelfs uitbreiden.

In een waterrijk land als het onze is het practisch onmogelijk, meestal ook onwenselijk om alles droog te leggen. Polders worden wel leeg gemalen, maar om te voorkomen dat ze weer vol zullen lopen is het nodig sloten te graven die het overtollige water afvoeren naar het ge-
maal. De waterdieren hebben dus wel veel gebied verloren, maar door de vele sloten zijn ze toch voorlopig gehuisvest.

Er komen in ons land ruim veertig soorten zoetwatervissen voor en omdat er practisch geen zoetwater is waar niet op de een of andere manier aan werd gedokterd : gekanaliseerd, afgedamd, gedeeltelijk drooggelegd, gegraven enz. enz., kan men wel zeggen dat deze vissen zich in meer of mindere mate hebben aangepast. In de toekomst zullen hun kansen nog wel achteruit gaan, want bijv. de beken hebben in Nederland hun langste, althans hun mooiste en zuiverste tijd wel gehad, de verontreiniging door industrie- en huisafval neemt steeds toe. Aan de andere kant staat het groeiende inzicht dat het o.a. met het oog op ons drinkwater uiterst belangrijk is om de — afnemende! — voorraad zoetwater in ons land zuiver te houden, waarvan dan dus ook de vissen profiteren. Bovendien — al geldt dit voor een beperkter aantal soorten — heeft ook de zoetwatervis zijn economische waarde en dat is voor de mens altijd een belangrijke reden van interesse en daarom van bescherming geweest.

Vissen behoren zo tot de weinige wilde dieren die we tot in de grachten van onze steden tegenkomen. Meestal komen ze daar per ongeluk, door het spuien. Want de grachten zijn te vuil om een lang vissenleven mogelijk te maken. Men ziet dan ook van tijd tot tijd invasies van grote scholen stekeltjes, posjes en in het voorjaar jonge spieringen, daartussen allerlei voorntjes en zelfs kroeskarpers. Maar na korte tijd verzieken ze in het smerige, zuurstofarme water en vooral 's zomers ziet men dan duizende witte vissenbuiken aan de oppervlakte drijven.

De grachten zijn ook om andere redenen prachtige bruggehoofden van de levende natuur in onze steden. Ten eerste de grachtkanten die vooral op wat verweerde kalkmortel soms zeer zeldzame planten te zien geven. Er zijn varentjes : tongvaren, steenbreekvaren, blaasvaren, beukvaren enz., die men elders in Nederland slechts met de grootste moeite of helemaal niet vinden zal. Helaas hebben de nijvere stadsbestuurders — althans van Amsterdam — een overigens begrijpelijke tegenzin tegen verweerde en begroeide grachtkanten. Regelmatig ziet men de mooiste vervangen worden door lineaalkeurige metselwerken en niet meer met kalk, dat toch weer zou verweren, maar met dood cement. Daar groeit de eerste tientallen jaren geen plant meer op. Nu ja, er zal een groene alg op komen of misschien een korstmos, maar dat zullen ze er nog wel met borstel en zeep afkrabben.

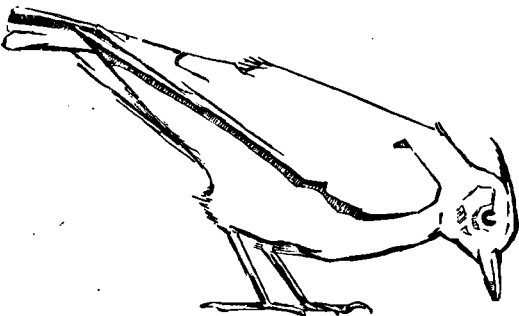
Verder is er nog wat natuur doordat verstandige stedenbewoners de voet stijf houden wanneer er te veel wordt aangedrongen op kale autoparkeergelegenheden en zij in plaats daarvan zoveel mogelijk plekken groen over de stad trachten te verspreiden; kleine plantsoenen, parken en zo maar bomen langs de straten en vooral langs de grachten. Dit, gevoegd bij de vele mooie tuinen die juist de binnenstad nog rijk is, biedt een prachtige gelegenheid voor verschillende vogels om voedsel te zoeken en voor vele om er te nestelen. De meeste Amsterdammers zullen het zich niet bewust zijn dat hun stad een van de vogelrijkste ter aarde is, dat het eigenlijk iets heel bijzonders is dat men in het hartje van deze stad merels en zanglijsters kan horen zingen.

De lijst van broedvogels in Amsterdam is verbazingwekkend lang, de lijst van regelmatige of toevallige gasten is nog veel groter. Vooral de nabijheid van de zee geeft ons veel en opvallend bezoek: allerlei soorten meeuwen die met hun doordringend schreeuwen en grootse vlucht niet meer van ons winters stadsbeeld weg te denken zijn. Dat regelmatig voeren met tafelresten een stimulerende factor is voor het grote meeuwenbezoek, bleek duidelijk tijdens de laatste oorlogsjaren. De stadsmensen hadden toen vaak minder te eten dan ze anders aan de vogels gaven, de meeuwen kwamen veel minder.

Behalve deze vogels die zich in stand kunnen houden ondanks het menselijke streven naar een monotone cultuursteppe, zijn er andere die hiervan juist profiteren, die zich juist kunnen uitbreiden overal waar de mens de oorspronkelijke natuur vernietigde. De kluut, die een vogel is van zilte strandvlakten en zoutsteppen, vond een prachtig broedgebied in de pas drooggevalen Wieringermeer- en Noordoostpolder. Dichter bij huis vindt men hem met de Kuifleeuwerik — een steppevogel — op de kale zandvlakten van de opgespoten terreinen rondom de stad. Een dergelijke uitbreiding van gebied verschaft de mens aan vele weidevogels: kievit, grutto, tureluur enz.; weiden komen in natuurlijke vorm maar zelden voor op onze breedte.

Hierop aansluitend is de groep van dieren die bewust of onbewust door de mens werden verspreid. Bewust gebeurde het veelal met dieren waarvan nut verwacht werd, een smakelijk vlees- of visgerecht, een aantrekkelijke jachtbuit of simpelweg omdat men het beestje aardig vond. Het zijn er meer dan men verwachten zou: karper, snoekbaars, mouflon,

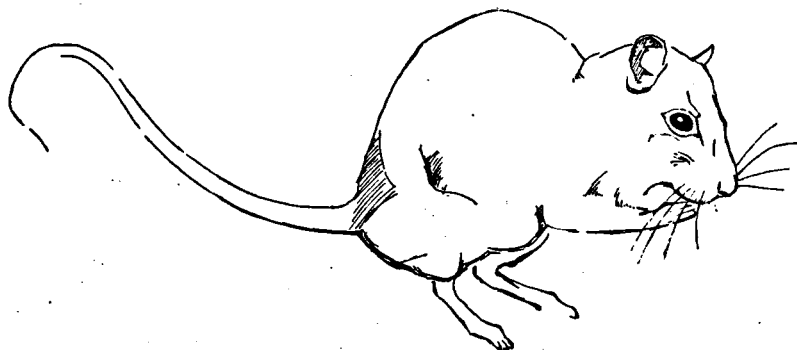
danhert, forellen uit Amerika over de gehele wereld, grijze eekhoorn uit Amerika in Engeland, muskusratten uit Amerika in Europa (groot gevaar voor dijken), Europese en Aziatische vogels in Amerika. Er is zelfs een vereniging op Hawaii geweest die de invoer en vrijlating van vreemde vogels organiseerde. Vogels vanuit heel de wereld ziet men er nu en de oorspronkelijke typische vogelfauna werd verdrongen...

En dan noemen we nog niet eens de grote lijst van dierimporten die zich in het vreemde evenwicht niet konden aanpassen en dood gingen of — wat veel erger is — dat vreemde evenwicht overheersten en in de war gooiden. Daarvan heeft U in de zaal van het Verstoorde Evenwicht iets kunnen zien.

Bij toeval — soms letterlijk per ongeluk — werden en worden veel dieren ingevoerd met schepen, verborgen in de lading of waterbalast, of vastgegroeid aan de romp. Meestal gaat zo'n nieuwe aanwinst snel te gronde, maar in geval van succes is het vaak direct doorslaand. De wolhandkrab is waarschijnlijk met waterballast in scheepstanks uit China naar Europa gekomen en zoals U weet, is hij weinig welkom. De laatste tijd neemt men een dergelijke afkomst ook aan van het Zuiderzeekrabbetje, dat men vroeger als uitsluitend Zuiderzees beschouwde.

Verder voornamelijk zeedieren: het muiltje of slipper, meegekomen met oester-broed, de ridderkruis-zeepok uit Nieuw Zeeland, misschien met troepenschepen gelift tijdens de laatste wereldoorlog, en de Amerikaanse boormossel, die de vroeger algemene witte boormossel practisch geheel verdrongen heeft.

Een volgende stap in de verhouding tot de mens: dieren, die, in de korte tijd dat de mens ontwikkelde tot cultuurwezen, zich zo ver hebben aangepast aan de cultuur, dat men ze daarbuiten zelden of nooit meer tegen komt.

Ooievaars — waarvan het verband met de mens in bakerpraat ietwat wordt overdreven — nestelen voornamelijk dicht bij de menselijke woning, op daken van boerderijen, op nestpalen en geknotte bomen.

Gierzwaluwen nestelen steeds onder dakpannen, boerenzwaluwen vaak binnenshuis, de huismus is mét de mens cosmopoliet geworden. Ratten en muizen hebben het daar niet bij gelaten, maar zijn ook wat voedsel betreft geheel afhankelijk geworden van de mens. Ondanks de geweldige bedragen aan bestrijding uitgegeven, hebben ze zich tot op de huidige dag kunnen handhaven. Wél een verschil met zoveel andere dieren, die bij het minste contact met de mens achteruitgingen en vaak ondanks later ingestelde bescherming geheel van de aardbodem verdwenen. Ten dele hangt dat natuurlijk af van de grote vruchtbaarheid van ratten en muizen, maar ook van het feit dat deze dieren zo uitstekend profijt weten te trekken van de mogelijkheden, die menselijke bouwsels: huizen, pakhuizen, riolen en schepen bieden.

Direct hierbij sluiten de dieren aan, die in wel zeer nauwe en waarschijnlijk veel oudere relatie tot de mens staan, nl. zijn parasieten. Ouder is de relatie wellicht omdat deze meestal niet samenhangt met de menselijke cultuur, er in tegendeel door belemmerd wordt. Een menigte wormen, insecten, mijten en eencelligen slijten een deel van hun bestaan in of op het menselijk lichaam. Maar zoals gezegd, hun bestaan wordt bedreigd door de zich steeds meer ontwikkelende medische wetenschap. Alleen oorlogen geven ook aan dit onderdeel der cultuur een ernstige terugslag: luizen en schurft, en alles wat daarmee gepaard gaat, belevens dan bloeiperioden.

Slechts een heel klein deel van deze tentoonstelling is — in overeenstemming helaas met de werkelijkheid — gewijd aan de dierenbescherming. Wanneer gaat men dieren beschermen? Eerst moeten er vele mensen overtuigd worden en eer dat een feit is, is het meestal te laat. Toch hebben de vele verdronken kalveren tenslotte aanleiding gegeven tot het dempen van putten; in de meeste landen bestaan tegenwoordig natuurrezervaten. Bijna alle grote wilde dieren, olifanten, neushoorns, antilopen, giraffen, leeuwen enz. bestaan alleen nog dank zij deze reservaten of doordat men in de „vrije” streken licenties moet kopen om te mogen schieten.

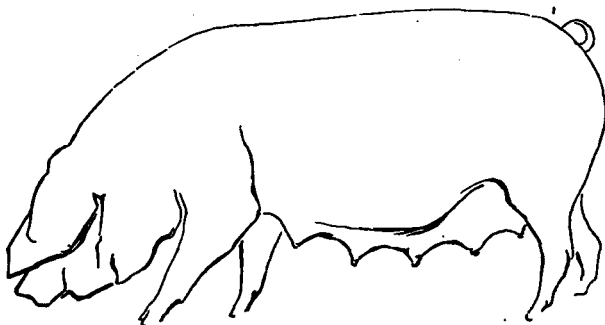
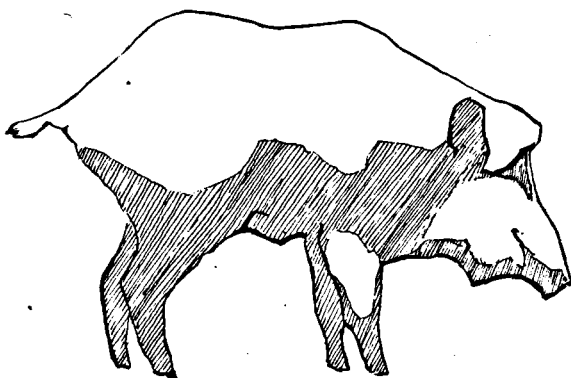
In ons land kennen we een aantal prachtige „Natuurmonumenten”. In de eerste plaats — letterlijk en figuurlijk — het Naardermeer, waaraan we bv. het feit danken, dat ons land het enige in West-Europa is waar nog lepelaars broeden.

Toch lijden deze beschermde of beter gezegd geconserveerde gebieden een voortdurend bedreigd bestaan. Oordeelt de mens het nodig om in verband met de voedselpositie meer land te ontginnen, meer onnut, „dus” schadelijk wild te vernietigen, dan helpen geen hooggestemde formules maar gaat het reser vaat er aan. Zelf hebben we iets dergelijks beleefd met de Sint-Pietersberg.

Een merkwaardig geval van protectie wil ik U nog vertellen. Toen China nog een keizerrijk was, waren er in Peking prachtige paleistuinen, omringd door hoge muren. Van tijd tot tijd gelukte het een Europeaan om daar tersluiks een kijkje te nemen en dan kwamen verhalen in omloop over de wonderlijkste planten en dieren die daar zouden bloeien en rondlopen. Een eerste preciese beschrijving van een hert dat nog van geen enkele andere plaats bekend was, werd gegeven door een Franse missionaris PÈRE DAV D. Na de verschillende revoluties is er van deze sprookjestuinen niets meer over. Maar door een gelukkig toeval was de hertog van BEDFORD — een groot verzamelaar van levende dieren, vooral herten en antilopen — kort te voren in het bezit gekomen van een paar Davids-herten. Op zijn landgoed werden ze blijkbaar zo goed verzorgd, dat er nu een gezonde kudde van enige honderde dieren (!) uit gegroeid is. Tot op heden heeft men deze herten nog nooit in het wild aangetroffen, zodat het wel waarschijnlijk is dat ze daar al lang geleden uitgestorven of uitgeroeid zijn. Dit is dus een zeldzaam geval waarin de mens — eerst de Chinese Keizers, nu de Engelse hertog — een diersoort misschien al eeuwen lang bewaard hebben voor verdwijning.

Een overgang naar de volgende groep is de dromedaris, de eenbul-tige kameel. Ook dit dier is in het wild volkomen onbekend, maar zeer talrijk als last- en rijdier.

Hiermee zijn we gekomen aan de huisdieren. Eigenlijk zou hieraan een hele tentoonstelling te wijden zijn, zoveel problemen zijn er mee verbonden. Een groot probleem is bv. de afstamming, we moeten tenslotte aannemen, dat alle huisdieren wilde voorouders hebben gehad. Zoals wel al gezien hebben bij de dromedaris is het niet noodzakelijk, dat die wilde voorouders ook nu nog zouden leven. Maar wanneer er veel nauw- verwante dieren voor stamvader in aanmerking komen, of wanneer de huisdieren in zeer uiteenlopende variaties gekweekt zijn, is er gelegen- heid voor eindeloos getheoretiseer..

Het schema van de honden-afstamming is dan ook in 't geheel niet vaststaand. Iets meer zekerheid heeft men over het varken en de kip, maar ook daar is nog ruimschoots gelegenheid voor gissingen. Vroeger heeft men wel gemeend, dat het ontstaan van de verschillende huisdier- vormen een soort versnelde evolutie zou zijn. Tegenwoordig is de op- vatting meer dat het kweken van huisdieren niets anders is dan het te voorschijn halen van vormen, die in principe al bij het wilde dier aan- wezig zijn. Men kan bij wijze van spreken steeds weer opnieuw haze- winden en boxers kweken uit wolven, als men de tijd had. Maar evolutie

veronderstelt het ontstaan van *nieuwe* eigenschappen, die er dus tevoren nooit geweest waren.

Een ander uitgestrekt arbeidsveld voor nijvere onderzoekers en speculatieve geesten beide is de vraag: hoe kwam de mens op het idee huisdieren te „maken”? Sommigen veronderstellen, dat het begonnen is met het verzorgen van jonge dieren, speeltuig voor de kinderen wellicht. Anderen zoeken het in de religie: dat men geregeld runderen bij de hand wilde hebben voor onverwachte offerplechtigheden zoals bij maansverduisteringen, ziekte, dood. Zoals gezegd, er moet over huisdieren beslist nog eens een hele tentoonstelling gemaakt worden.

Bijna alle huisdieren blijken in staat weer te verwilderen, het is althans van vele bekend: kamelen, paarden, geiten, kippen, honden, katten. Vaak is het dan zo, dat van de oorspronkelijke — gekweekte — variatie weinig overblijft en dat is niet te verwonderen. Denk maar eens aan onze honden; de meeste langorige, lang- en gekrulldharige, kortbenige, te kleine juffershondjes of te grote lobbessen zouden al spoedig de strijd om het bestaan verliezen. Maar de gladharige, niet te opvallend gekleurde honden, in het algemeen typen, die weinig afwijken van stamvader wolf of jakhals, zullen zich kunnen handhaven.

De mustangs waar we in Indianenboeken mee kennis maken, een dier dat ook tegenwoordig nog als zeer „wild” bekend staat, is zoals bekend geen oorspronkelijk wild paard. Er zijn wel paarden geweest in Amerika, de meeste voorvaders van het paard hebben er geleefd, maar het wilde, moderne paard stierf er uit toen de mens nog maar nauwelijks begonnen was met enige cultuur. Al de hedendaagse mustangs zijn nakomelingen van na-Columbiaanse, meest Spaanse paarden.

Dit is dus een mooi slot van deze zaal: de terugkeer van cultuur naar natuur, van huisdier naar wildernis.

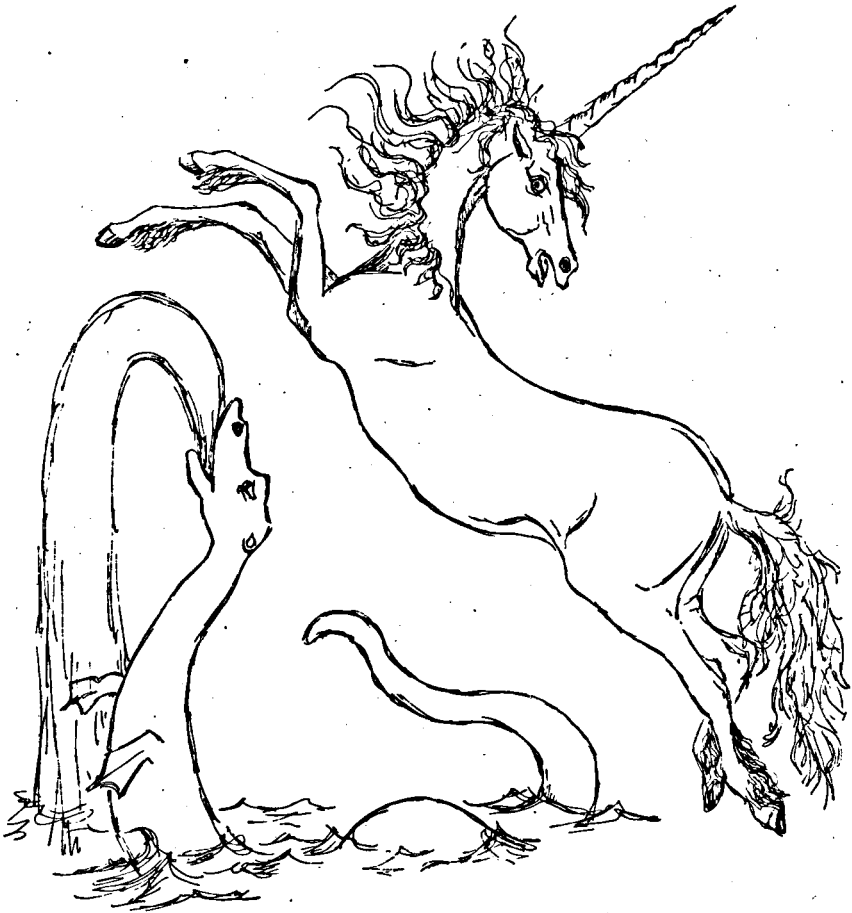
Enige vreemde variaties op het thema Dier en Mens.

Het thema Dier en Mens is eigenlijk onuitputtelijk, we hebben immers in het begin al vastgesteld, dat er practisch géén plekje meer op de aardbodem bestaat of de mens doet er zijn invloed gelden. Toch hebben we tot nu toe weinig laten zien waarin de rol van de mens niet even goed gespeeld zou kunnen worden door een willekeurig ander succes-hebbend dier of een natuurkracht. Vergelijken we de mens tenslotte niet met een natuurlijke catastrofe? De laatste variatie op ons thema is echter wel typisch menselijk, ze laat ons nl. zien hoe de menselijke phantaisie met behulp van weinig gegevens: skeletresten van uitgestorven dieren, door herhaling en overdrijving onduidelijk geworden reizigersverhalen — dieren bedacht, die ons nu spook- of sprookjesachtig aandoen.

Draken, zeemeerminnen, reuzen, cyclopen, zeeslangen, eenhoorns en nog een menigte andere phantaisievormen hebben waarschijnlijk alle een of meer reële aanleidingen. Uiteraard is er bij ieder geval apart een mooi verhaal te vertellen, maar in verband met de plaatsruimte zullen we er enkele uitkiezen.

Ten eerste de Cyclopen. HOMERUS vertelt hoe ODYSSEUS na de val van Troje bij de eenogige reus POLYPHEMUS verzeild raakte. Ook andere oude schrijvers maken melding van Cyclopen en meestal werd dan het eiland Sicilië als woongebied genoemd. Later geeft men nauwkeuriger berichten over vondsten (op Sicilië) van reusachtige beenderen, die men voorlopig aan reuzen toeschreef.

Tot op de dag van heden vindt men deze reuzenbeenderen, alleen is onze kennis wat groter en zo herkende men ze als resten van een kleine olifant. Dat de reus eenogig zou zijn geweest, wordt gesuggereerd doordat olifantenschedels in het midden een groot gat vertonen. Dat het een neusgat is klinkt natuurlijk minder romantisch, maar valt direct te controleren bij tegenwoordige olifantenschedels.

Schiep men uit botten een litteraire phantaisie, in Klagenfurt maakte men een groot monument voor de draak die daar geleefd moest hebben, getuige de vondst van een schedel — een neushoornschedel zoals later bleek.

De reuzenzeeslang is een probleem op zich zelf. Volgens sommigen is het een loze fabel, anderen zijn daarentegen overtuigd, dat er iets bestaan moet, dat aan zoveel overeenstemmende beschrijvingen beantwoordt. Onze landgenoot OUDEMANS verzamelde aan het eind van de vorige eeuw een menigte ooggetuigenverslagen en kwam tot de conclusie dat er een reusachtige langgerekte zeehond moest bestaan. Nieuw voedsel kreeg deze theorie door het optreden van het monster van Loch Ness. Weer verzamelde OUDEMANS vele verslagen en zelfs foto's en films en meende dat dit monster weer dezelfde reuzenzeehond moest zijn. Zolang er echter niet eentje aanspoelt of gevangen wordt, zal de strijdvraag wel blijven bestaan.

Een dergelijk geval vormde de reuzeninktvis. Vooral in Scandinavische sagen ontmoet men een zeemonster, de Kraak, meestal afgebeeld als een reusachtige Octopus. Ook dit meende men te moeten beschouwen als een zuiver phantaisie-product. Maar in de afgelopen eeuw spoelden er een twintig reuzen-pijlinktvissen aan in verschillende soorten. Bovendien vindt men in de magen van potvissen resten van deze dieren. Ons model geeft ongeveer de verhoudingen en de grootte aan van de soorten van het geslacht *Architeuthis*. Dat men in het algemeen voorzichtig moet zijn met conclusies van niet-bestaan van legendarische dieren is hiermee wel bewezen.

Phantaisieën naar aanleiding van dierlijke vormen heeft men al heel vroeg gemaakt. De vormen, die we tot nu toe noemden zijn eigenlijk te beschouwen als pogingen tot reconstructie, iets wat iedere palaeontoloog (onderzoeker van fossiele resten) nog steeds probeert. Dat het thans wat reëler toegaat is vooral te danken aan het veel grotere vergelijkingsmateriaal, in het algemeen door de toegenomen kennis.

Maar er bestaat ook nog een ander soort phantaisie, meer een soort spelerij met diervormen. Het gaat dan helemaal niet om te pogen vreemde resten te reconstrueren tot een geheel, integendeel, men gaat uit van bekende dieren, soms van verschillende tegelijk, die men tot wonderlijke gedochten vervormt. Eigenlijk zijn de „normale” engel- en duivelfiguren uit de beeldende kunst niets anders dan dergelijke samenstellingen. Misschien dat deze neiging al aanwezig was bij het maken van sommige praehistorische rotstekeningen, die inderdaad vreemde wezens vertonen, terwijl over het algemeen toen vrij goed herkenbaar getekend werd. JEROEN BOSCH en de latere surrealisten hebben dit systeem vaak toegepast — overigens niet alleen met dierfiguren.

Of GER LANGEWEG een surrealist is? We zullen onze biologisch-systematische neigingen hier maar een halt toeroepen. Na de vele dieren volgt hier de kunstenaar, een afwijking die alleen bij de mens. wordt aangetroffen. Zijn werk spreke voor zich zelf.

D. HILLENUS.

Het Zoölogisch Museum heeft in de eerste plaats tot taak het beheer van de enorme verzameling dieren. In vroeger jaren was deze verzameling bijna uitsluitend ten nutte van de wetenschap voor het systematische, genetische of evolutionistische onderzoek. Voor het publiek waren er, behalve het Heimans- en andere diorama's, enige zalen vol met alcohol-dieren en gestopte balgen, die het bezoek alleen voor speciale liefhebbers tot een genoegen maakten.

In 1951 werd de eerste ernstige poging gedaan om de vele aardige dingen, die toch ook in de natuur te vinden zijn, op een aantrekkelijker manier te tonen. „Het Land van Heimans en Thijsse”, symbolische titel voor een goed begin, want het waren immers HEIMANS en THIJSSSE geweest, die op een frisse manier bewezen, dat natuur niet alleen een zaak is van geleerden.

Deze nieuwe tentoonstelling „Dier en Mens”, die het verhaal van de invloed van de mens op de dierenwereld wil tonen in een somber, een optimistischer, en een phantastisch hoofdstuk (dat laatste meer de invloed van de dierenwereld op de mens), is hopelijk weer een schrede vooruit. Als we daarin geslaagd zijn, is dat vooral te danken aan de medewerking van de Heer N. P. ENDERBERG, LINOLEUM KROMMENIE, SIKKENS' Lakfabrieken en de firma DE SWAAN-BONNIST, waardoor althans in één zaal getoond kan worden hoe we in de toekomst dierkundige tentoonstellingen zouden willen geven.

De verbouwing en inrichting van deze zaal („Het Verstoorde Evenwicht”) zijn volgens ontwerp van de Heer DICK ELFFERS uitgevoerd. Het grote reliëf en enkele kleinere plastiekjes zijn van de hand van AREND SOERINK.